

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

Efter kapitalismen

Ideologi är, skriver Slavoj Žižek, när vi inte ens kan tänka oss ett alternativ till det rådande läget. Om det är sant så är kapitalismen idag vår överideologi, vår obestridliga *doxa*. Både Žižek och hans filosofkollega Fredric Jameson har påpekat att vi tycker det är mycket lättare att föreställa sig *världens* undergång än kapitalismens undergång.

Ändå ligger det en solklar kritik inbäddad i själva termen "kapitalism", åtminstone ur en demokratisk synvinkel. Att kapitalen styr, och stora kapital mera än små, är ju en ren antites till idén om mänskors lika rätt till inflytande. Under över 100 år, fram till 1960- och -70-talen, var "kapitalism" därför mycket riktigt ett laddat skällsord, som också stämplade den som använde det som en farlig omstörtare. För att så under 1980-talet, plötsligt, nästan magiskt, slinka in i vardagsspråket, som ett helt 'oskyldigt' ord – på högerkanten till och med som ett hedersbegrepp. "Kapitalism" kopplades nu eufemistiskt ihop med "marknadsekonomi" som i sin tur sades vara lika med "demokrati" (demokrati = fri marknad = kapitalism) trots att redan exemplet Kina under samma tid övertydligt borde ha demonstrerat att kapitalism och marknad mycket väl går att förena med ett auktoritärt, helt odemokratiskt system.

Vad kommer då, om vi för ett ögonblick höjer blicken en aning, efter kapitalismen? Idag låter den frågan som att svära i kyrkan eller att tigga

om stryk på Samlingspartiets partidag. Men är det i princip en annorlunda frågeställning än om någon under feodalväldets tid skulle ha ställt frågan: "vilket blir nästa produktionssätt?". Idag vet vi att feodalismen bröt samman i de utvecklade samhällena, och detsamma kan förstås ske med dess efterföljare, kapitalismen – förr eller senare. Frågan är vilket tidsperspektiv vi ska ta: 5, 50 eller 500 år?

Paul Mason argumenterar i *Postcapitalism – A Guide to the Future* (2015) för att det stora systemskiftet redan är på väg, och det snabbare än vi tror. Enligt honom är konturerna inte bara synliga vid horisonten – bitar av förändringen finns redan mitt ibland oss i form av nyliberalismens *débâcle*.

Livet efter kapitalismen kan anas, menar Paul Mason, bland annat i sådana tendenser som att information blir en alltmera dominerande produktivkraft, samtidigt som den inom många sektorer blir allt omöjligare att sätta ett pris på. Kapitalismens traditionella lagar fungerar inte längre när folk delar filer över nätet, organiserar gratistorg eller skriver artiklar för Wikipedia. Ja: kunde någon ännu för 15 år sen ha drömt att detta digitala talko-uppslagsverk skulle bli världens största informationskälla? Wikipedia vore enligt en uppskattning värt 2,5 miljarder euro om det var en kommersiell sajt (typ Google eller Facebook). Idag är det tvärtom en omöjlig konkurrent ifall en kommersiell lexikon-aktör skulle vilja

försöka ta ut vinst i branschen. Samma 'problem' alltså som kommersiella nyhetsmedia idag brottas med i länder där en fungerande och pålitlig public service-sektor existerar: kapitalismens traditionella sätt att tillgodose ett behov mot betalning (av nyheter, av underhållning) börjar kännas föråldrat i nätsamhället, där hur många kopior som helst av en digital produkt kan tillverkas till allt lägre kostnad, till slut i princip 'gratis'

Så klart kommer kapitalismen att försöka anpassa sig till den nya situationen, försöka mutera och finna nya former, precis som den har gjort hittills: när arbetarnas organisering mot 1800-talets extrema exploatering i fabriken blivit för stark backade den ett steg och accepterade för en tid en viss begränsning – socialdemokrati ("välfärdsstaten"). För att sedan, i en ny teknologisk och politisk verklighet, från och med 1970-80-talen raskt erövra tillbaka det förlorade territoriet (gammalliberalism, även kallad "nyliberalism" eller thatcherism). Ekonomen Thomas Pikettys siffror i *Kapitalet i det 21:a århundradet* visar hur rikedomarna nu återigen, precis som under 1800-talets slut, hopas på allt färre händer; under senare decennier är det i stort sett bara den berömda 1%-en som dragit nytta av tillväxten (den så kallade *trickle up*-effekten) samtidigt som stora samhällsgrupper (prekariatet, ungdomen) fått se sin ekonomi och sina framtidsutsikter erodera.

Men Paul Masons analys (och förhoppning) är att kapitalismen, den 250-åriga överlevaren, i och med IT-revolutionen nått gränsen för sin förmåga att övervinna sina egna inre motsättningar.

Att Masons argument hänger på ganska få och tunna trådar är lätt att se. Revolution per Twitter, som de mest euforiska föreställde sig när arabvåren bröt ut 2010, visade sig vara ett mycket förhastat luftslott när reformrörelsen stötte mot gevärspipornas realiteter. Och etablissemangen i 'Väst' är långt starkare, inte svagare, än de arabiska juntorna. Hur kan informationsrebellerna tampas med

maktens institutioner, som G20, arméer, globala jätteföretag och så vidare? Likaså är den framtida relationen mellan den 'första' och 'tredje' världen bara löst skissad i boken – kan de rika ländernas postkapitalism, med sin medborgarlön, gratiskultur och automatisering av arbetet – bröd och skådespel – undgå att bli bara en ny form av den gamla vanliga imperialismen?

Ändå har Paul Mason inte bara en point, utan många, och hans ekonomiska resonemang bygger på gedigen kunskap om de ekonomiska klassikerna. Trots sin radikalism är han tillräckligt påläst för att

även *Financial Times* recensent ska rekommendera boken (7.8.2015) – också för dem som "älskar den rådande kapitalismen".

Vi ser alltså en rad intressanta k-kritiker träda fram: Naomi Klein, David Graeber, Thomas Piketty, Paul Mason – eller Gianis Varoufakis, vars nya bok anmäls av Johan Ekman i detta nummer (s. 133–135). Överlag råder nytänkande tider inom ekonomisk-politisk teori.¹

Är alltså den nuvarande recessionen, som inleddes med Lehman Brothers-kraschen 2008 – noll ränta, gigantiska kapitalmängder som den ena procenten eller promillen samlar på hög i skatteparadis istället för att investera produktivt – a) en normal konjunktursvacka, b) en femte Kondratiev-kris (del av en cykel med cirka 50 års våglängd), eller, som Paul Mason hävdar och hoppas, c) någonting riktigt stort: en signal om att övergången till ett helt nytt produktionsätt har börjat, nästa stadium efter feodalism och kapitalism?

Oberoende av vad man tror om saken ger Mason med sin bok en nytolkning av en rad trender som vi alla kan se idag: jobbets och prisernas tendens att försvinna, arbetets prekariatisering, medborgarnas nätverksorganisering på ett horisontellt, inte vertikalt plan, möjliggjort av internet och nya applica-

¹ Om Graeber, se Per-Erik Lönnfors artikel i *Nya Argus* 8/2012. Om Piketty, se *Nya Argus* 7/2014.

Korta formulär

Feminismen har gått för långt! Efter 110 framgångsrika år med maskulina hövdingar har Svenska folkpartiet i Finland plötsligt lagt om kursen 180 grader och valt en kvinna, Anna-Maja Henriksson, till partiledarposten. Problemet tillspejtas av att också Vänsterförbundet gått in för XX-kromosomerna: Li Andersson är redan den andra kvinnliga av partiets hittills fem ordförande sedan 1990. Till råga på allt är hon partiets andra Andersson på posten (nummer ett, Claes A. styrde skutan 1990–98).

Man kan nu ana en viss nervositet på SFP-håll för en finlandssvensk "Sanders-effekt" – presidentkandidaten Bernie Sanders lyckades ju rätt otippat appellera i synnerhet till de yngre, välutbildade väljarna i USA genom att hämta ut begreppet "socialism" (socialdemokrati) ur det kylskåp där det förvarats sedan kalla kriget.

Oron i SFP bör vara desto större som Li Andersson, 29, till skillnad från Sanders varken är 75 år eller man. Visserligen kan – som Joel Backström påpekade i radio Vegas "Eftersnack" – Anderssons intellektuella och analytiska framtoning ligga henne i fatet. Troligen har Erkki Tuomioja av samma skäl aldrig valts till socialdemokraternas ordförande, gissade Backström. Politik rimmar illa med tankeverksamhet.

Å andra sidan är det kanske just en viss substans av rationellt tänkande som appellerar till de två hipsterpartiernas väljare (VF och de Gröna), som tillsammans dominerar stort i Berghäll, Helsingfors. Av samma orsak behöver SFP kanske trots allt inte frukta någon massflykt till VF på grund av ett Andersson-syndrom.

På tal om Anders(s)öner jobbar för närvarande en journalistisk grävgrupp med en undersökande tidskrift med arbets- och facebook-namnet "Amos arv". Projektet, som ursprungligen kallade sig "Konstsamfundet, Kapitalet och Kobbe", säger sig vara "Svenskfinlands första gräsrotsfinansierade reportagetidskrift" och hade i början av juni fått ihop 4740 € från enskilda donatorer. Gruppen samarbetar med förlaget Förlaget. Även om en del grävande journalistik kring KSF har bedrivits genom åren, främst av YLE samt av Magnus Londen, kan detta bli den första större oberoende studien som går i tryck efter Per-Erik Lönnfors *Mannerheimvägen 18* (1986) och Bruun-Knekt-Rotkirchs (red.) *Hufvudstadsbladet – partilös partitidning* (1971). Kan detta tolkas som att det finlandssvenska tankelivet till sist håller på att pigga till, efter en dvala på 30–45 år?

TS

tioner (tänk Twitter, AirBNB, Über, Wikipedia...). Att alla trender inte är till det bättre, ur demokratisynvinkel, och att nätet också innebär en helt ny nivå av finmaskig övervakning och kontroll uppifrån av konsumenterna-medborgarna, med repression och profit som syfte – det är en problematik som Mason är medveten om men som han väljer att inte låta skymma sin stora vision om en genom mikro- och makropolitik återerövrade 'allmänning', en *res publica* som inte dikteras av dagens mäktiga kapitalgrupper och korrupta regimer.

Sedan *Nya Argus* grundades i december 1907 (under namnet *Argus*) har kapitalismen genom-

gått transformationer som knappast ens den tidiga redaktören Guss Mattsson med sina visionära teknologikåserier kunde föreställa sig.² Att kapitalismen om ytterligare 109 år kommer att se ut som idag är den enda prognos man kan avfärda som helt osannolik. Är kapitalismen vid det laget "post-", är själva begreppet längre relevant, har det muterats eller ersatts av andra, på gott eller ont?

Nya Argus återkommer nästa gång år 2125 med en uppdaterad utvärdering av kapitalismen.

15.6.2016

² Se Leif Sonkins artikel "Visionären Guss Mattsson" i *Nya Argus* 4–5/2014.